

ŽUPANIJA ISTARSKA OŠ POREČ

**KARLA HUGUESA 7,
52440 POREČ**

RATNA I OSTALA ZBIVANJA U POREČU ZA VRIJEME TRAJANJA PRVOG SVJETSKOG RATA

Anamarija Sučić, 8.c

Marta Ritoša, 8.c

Predmet: povijest

Mentor: Maurizio Zennaro

Poreč, 2010.

UVOD.....	1
OPIS POVIJESNOG IZVORA.....	1
ITALIJA I POLITIKA DOBROHOTNA NEUTRALNOSTI.....	2
MOBILIZACIJSKA DJELATNOST.....	2
STANJE POLITIČKE SIGURNOSTI.....	3-4
STANJE OPĆE SIGURNOSTI.....	4
RATNA ZBIVANJA.....	5-7
REKVIZICIJA.....	7
ZAKLJUČAK.....	7-8

Uvod

Tema našega eseja nije plod smišljenog istraživačkog pothvata već se jednostavno nametnula posjetom pazinskom Povijesnom Državnom arhivu gdje smo pronašle *Tagbuch* ili *Dnevnik* koji sadržava opis zbivanja u Poreču u vrijeme trajanja Prvog svjetskog rata. *Dnevnik* je odmah privukao našu radoznalost te smo bez oklijevanja odlučile napisati esej koristeći pritom dragocjene informacije koje su u *Dnevniku* pohranjene. Naš odabir bio je dodatno opravdan i zbog toga što je *Dnevnik*, u većoj mjeri, preveden na hrvatski jezik. To nam je značajno olakšalo razumijevanje samog sadržaja teksta kao i rad na istom.

Međutim, na samom početku našega rada nametnula nam se dvojba. Naime, nismo bile sigurne je li sadržaj *Dnevnika* možda već objavljen u nekoj povijesnoj monografiji ili u nekom drugom pisanom obliku. Odlučile smo stoga provesti malu istragu. Konzultirale smo dostupnu bibliografiju koja obrađuje i sadržava temu Prvog svjetskog rata u Poreču. Na naše opće zadovoljstvo, nismo pronašle nikakvo značajno izdanje koje sadržava podatke pohranjene u našem *Dnevniku*¹.

Pitale smo se kako predstaviti *Dnevnik* tako da čitatelju što vjerodostojnije predočimo zbivanja u Poreču u razdoblju trajanja Velikog rata . Odlučile smo predstaviti *Dnevnik* po tematskom sadržaju izdvojivši tako, po našoj prosudbi, najzanimljivije dijelove *Dnevnika*.

Opis povijesnog izvora

Dnevnik je pohranjen pod inventarnim brojem DAPA-440. Pisan je na 72 stranice, prostoručno i na njemačkom jeziku. Vodila ga je Carsko-kraljevska okružnička postaja u Poreču, koja je dobila nalog, kao i sve ostale okružničke postaje u Monarhiji, da vode bilješke o ratnim i ostalim bitnim zbivanjima za vrijeme trajanja rata (prilog br.1). Dnevnik je vodio od 26.7. 1914.g. kotorski narednik Josip Slavec pa sve do 31.12.1916.g., a potom Antun Križan sve do kraja rata, točnije do 15. 9. 1918.g.

¹ Pronašle smo samo kratki članak objavljen u Porečkom glasniku 16.7.1984.g. Autor članka je Josip Brajković.

Italija i politika dobrohotne neutralnosti

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća Europa je bila podijeljena između dva vojno-politička saveza: Antante i Trojnog saveza. Iako je Italija deklarativno pripadala Trojnom savezu, odlučila je pričekati povoljan trenutak za ulazak u rat vodeći tako politiku dobrohotne neutralnosti. Nakon višemjesečnih pregovora s Antantom, konačno, 26.4.1915. g. sklopljen je Londonski sporazum s kojim Italija mijenja vojno-politički savez i prelazi na stranu Antante. Italiji je spomenutim ugovorom priznato pravo na značajno teritorijalno proširenje. Između ostalog obećana joj je i čitava istočna jadranska obala. Ulaskom Italije u rat na stranu Antante naš se poluotok, kao i naš grad, našao u pograničnom prostoru između dviju zaraćenih država izložen mogućim direktnim ratnim zbivanjima.

Mobilizacijska djelatnost

Odmah nakon objave rata Srbiji od strane Austro-Ugarske Monarhije 26.7.1914. g., uslijedila je prva djelomična mobilizacija u Poreču. U slijedećih tjedan dana mobilizacija je postala sve učestalija. Zadnja mobilizacija vojnih obveznika izvršena je 20.4.1918.g. Osim mobilizacije, učestale su bile regrutacije. Izbrojile smo sveukupno 19 mobilizacija i 38 regrutacija. Vojna vlast bi posebnu pozornost posvećivala regrutiranim mladićima i nadzirala bi odlazak vojnih obveznika na vlak. Nažalost, *Dnevnik* nam ne navodi točan broj mobiliziranih i regrutiranih vojnih obveznika².

Međutim, nisu svi porečki mladići rado prihvaćali vojni poziv. Iz sadržaja *Dnevnika* doznajemo da se već 28.10.1914.g. pojavljuju prva dezerterstva i odbijanje mobilizacije. Dezerterstva i odbijanje vojnog poziva nastavlja se tijekom čitavog rata. Nakon uhićenja, dezertteri bi bili privedeni u gradsku vojnu komandu ili bi bili prebačeni u vojne zatvore Divače, Ljubljane i Sežane. Bilježimo, također, slučaj pomaganja dezertterima. Kada 14.1.1915. g. Matija Bečić pomaže svom sinu u preoblačenju i, nakon otkrivanja, isti je predat vojnom sudu u Sežani. Ili, slučaj Bartola Pribetića koji također pomaže sinu u nepoštivanju zapovijedi o regrutaciji, ali i druge slične slučajeve.

² Osim kod zadnje mobilizacije, od 140 pozvanih regruta na poziv se odazvalo 7 vojnih obveznika.

Stanje političke sigurnosti

Dojam koji se stječe samim pregledom sadržaja *Dnevnika* upućuje na to da je ondašnja politička vlast bila je iznimno stroga i sumnjičava prema mogućim državnim neprijateljima.

Već 29.7.1914.g. pod sumnjom veleizdaje uhićen je don Anton Andrejčić te je otpraćen u tršćanski zatvor. Dva dana kasnije kod župnika Antona Girolamija izvršena je premetačina kuće. Matija (Mate) Vlašić bio je bolje sreće jer je i kod njega izvršena premetačina kuće zbog sumnje "*simpatiziranja Srba*", ali nisu pronađeni kompromitirajući dokumenti.

Austrijska vlast je postala još sumnjičavija ulaskom Italije u rat. 6.7. 1915.g. „195 Talijana austrijskih državljana otpraćeno je u Trst radi zatočenja“. Nakon deset dana raspuštena je iredentistička talijanska udruga Lega Nazionale³. 17.10.1915.g. otpraćen je veći broj Talijana radi zatočenja. Kao motiv uhićenja i internacija često se spominje „*politička nepouzdanost*“. Uhićenje „*političko nepouzdanih*“ osoba posebno se intenziviralo krajem 1915. g. Na posebnom udaru su bili službenici pokrajinskog vijeća. Kod većine njih izvršena je premetačina kuće i nakon toga su *sumnjivci* odvedeni u Divaču⁴.

Ti su se događaji nastavili i tijekom 1916. g. Bez obzira je li policija tijekom pretresa kuća pronašla kompromitirajuće materijale ili ne, sumljivci bi svejedno bili privedeni i potom internirani. Tu nam činjenicu dokazuje i događaj 9.10.1916. g. kada je u kući odvjetnika Dr. Josipa Giosseffija izvršena premetačina, zbog političke nepouzdanosti, ali bez rezultata. Međutim, nedostatak dokaznog materijala nije spriječio vlast da ga već drugoga dana, 10.10.1916. g. otprati i internira u Trst.

Doznajemo također da su neki naši ondašnji sumještani bili upućeni u izbjeglički logor u Wagni⁵. Motivi internacije bili su različiti, od političke nepouzdanosti pojedinca do opasnosti po tuđe vlasništvo. Tražeći nešto više o tom

³ Udruga je osnovana 1891. godine u Trentu radi „promicanja ljubavi prema talijanskom jeziku“. Financirala je otvaranje obrazovnih ustanova gdje su se djeca odgajala na talijanskom jeziku. Nakon zabrane djelovanja 1915. g., obnovljena je 1946. godine. Istarska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005. g. str. 439.

⁴ Grad u južnoj Sloveniji, važno željezničko čvorište. Najvjerovatnije samo usputna stanica za izbjeglički logor Wagna.

⁵ Izbjeglički logor u južnoj Štajerskoj. Od 1915. godine u taj su logor internirani brojni građani Istre, procjenjuje ih se oko 50 000. Istarska enciklopedija, str. 895.

logoru, u *Hrvatskom listu*⁶ od 10.10.1917.g., koji je dostupan i u online izdanju, pronašle smo članak o životnim uvjetima u logoru Wagni. U spomenutom članku⁷ (prilog br.2.) opisuje se jedan tragičan događaj. Jedanaestogodišnji dječak usmrćen je hicima iz žandardskog pištolja. Kao povod za pucnjavu navodi se kamenovanje stražara od strane internirane djece. Autor članka nam otkriva da u pozadini tog čina stoje „dublji razlozi“, tj. „*pokvareni sistem baraka*“ i „*nečovječni postupci*“ žandara. Možemo pretpostaviti da su u Wagni vladali nehumani uvjeti života i da je boravak u logoru, ali i u drugim sličnim logorima, bio izuzetno težak.

Stanje opće sigurnosti

Iako je vlast tijekom rata bila veoma stroga, učestale su pojave kršenja zakona. Možemo izdvojiti primjere razbojništva sa ubojstvom, grabežna umorstva, remećenja javnog reda, vrijeđanja cara i izraze nezadovoljstva zbog nedostatka namirnica.

Tipičan primjer razbojništva je događaj 3.1.1915.g. u gostionici u Novoj Vasi. Tog je dana 17-godišnji mladić usmrtio jednog čovjeka, a drugog ranio u desnu ruku.

Krajem svibnja 1915.godine pojavljuje se zabrinutost vlasti zbog mogućih nemira koji su se očekivali prilikom podjele živežnih namirnica. Tijekom razdoblja trajanja rata osjeća se napetost kod građana zbog učestalih nestašica hrane. Kulminacija društvene napetosti, prouzrokovana nedostatkom hrane, manifestirala se u prosvjedima koji su se desili početkom 1918. godine. Tom je prigodom veća skupina žena prosvjedovala zbog dodjele malih količina brašna i repe. Vojska je budno nadgledala prosvjednice u cilju sprječavanja većih izgređa. Međutim, došlo je do privođenja pet djevojaka koje su se isticale „*svojim buntovnim ponašanjem*“.

⁶ Dnevnik koji je izlazio u Puli od 1. 7. 1915. do 18. 12. 1918.g. Početna je naklada bila 500 primjeraka, a kasnije oko 1700 primjeraka. Dnevnik je sadržavao redovite rubrike: ratna izvješća, vijesti iz Austro-Ugarske Monarhije, pokrajinske vijesti, romane u nastavcima i reklame.

⁷ Hrvatski list br. 810 10.listopada 1917.g.

Ratna zbivanja

Tri mjeseca nakon što je Italija ušla u rat, nad Porečom se pojavljuje prvi neprijateljski avion. U tom je napadu bačeno 13 bombi od kojih niti jedna nije prouzrokovala ljudske gubitke niti veću materijalnu štetu (prilog br. 3.). Ovaj događaj najavljuje buduće učestale zračne i pomorske napade koji će trajati sve do kraja Prvog svjetskog rata.

Da je ondašnja vojna vlast unaprijed predviđala mogućnost napada morskim putem, dokazuje nam čin formiranja četa za obranu obale već 1.1.1916. g. Kao mjere predostrožnosti uslijedila je i gradnja hangara za uspostavu zračnog uporišta, izgradnja postaje za prihvat hidroaviona (prilog br.4.) te postavljanje obrambene topničke baterije na obali.

Upravo smještaj hidroavionske postaje u Poreču postat će povod za sve učestalije napade talijanske mornarice i zrakoplovstva na naš grad. Naime, u knjizi „*La marina italiana nella grande guerra*“ doznajemo da su Talijani bili jako zabrinuti zbog odabira lokacije hidroavionske baze u Poreču. Po mišljenju talijanskog vojnog vrhovništva, odabirom te lokacije bila bi direktno ugrožena Venecija gdje je bila smještena talijanska flota zadužena za vojne operacije na sjevernom Jadranu⁸ (prilog br.5.). Učestala prelijetanja talijanskih vojnih aviona nad našim gradom bila su upravo u cilju otkrivanja točne lokacije hidroavionske postaje.

Vojna predviđanja austrijske vojne vlasti su se obistinila 12.6.1916.g. Naime, iz *Dnevnika* doznajemo : „U 4 i pol sata ujutro pojavilo se pet talijanskih torpednih čamaca od kojih su se tri ušuljala u porečku luku dok su dva zauzela položaj ispred luke, jedan je pristao uz mol i pokupio vojnika koji je kao čuvar bio na molu te prihvatio konop za pristajanje. Nekoliko minuta nakon toga naša je obrambena baterija otvorila vatru; zatim je i neprijatelj ispalio oko 200 hitaca, ali bez rezultata. Tri su ovdje stacioniranih aviona uzletjeli u neprijateljskoj vatri te su na torpedne čamce bacali bombe. Utvrđen je jedan pogodak bombom, a jedan granatom.“

Istu vojnu operaciju, ali iscrpnije, opisuje nam već spomenuta knjiga „*La marina italiana nella grande guerra*“. Iz nje saznajemo da su Talijani pomno planirali napad na pristanište hidroaviona i na ostale bitne strateške ciljeve te da su pritom

⁸ Ufficio storico della R. Marina; „La marina militare italiana nella Grande guerra” Vallecchi editore Firenze, 1936.g. str. 132,133.

koristili značajnu vojnu snagu.⁹ U vojnoj će akciji sudjelovati i Nazario Sauro¹⁰ kojega će kasnija fašistička propaganda iskoristiti za promidžbu opravdanosti svojih iredentističkih ciljeva.

Talijanski gubici u toj diverzantskoj akciji bili su veći od onih koje se spominju u *Dnevniku*. Austrijsko je ratno zrakoplovstvo, sveukupno 16 zakoplova, napadalo i bombardiralo talijanske ratne brodove (prilog br.6.) tijekom čitave plovidbe povratka u matičnu luku¹¹.

Dana 11.7.1916.g. Poreč je bio izložen jakoj neprijateljskoj vatri. Po pretpostavci autora *Dnevnika*, u napadu je sudjelovalo šest do sedam torpednih čamaca koji su ispalili oko 200 granata. Cilj napada bili su opet strateški važni objekti: vodovod, željeznički kolodvor te uzletišta hidroaviona. Počinjena je neznatna materijalna šteta, međutim u tom su napadu pogođeni i neke privatne zgrade.

Deset dana kasnije ponovno zračni napad u kojemu sudjeluju dva zrakoplova. Opet je napadnuto područje oko Poljoprivrednog instituta (današnja Srednja poljoprivedna škola); Iz *Dnevnika* saznajemo da je u blizini bila smještena vojarna jurišnika. Najvjerojatnije cilj napada nije bio institut nego spomenuta vojarna.

Zračni napadi su se intenzivirali tijekom čitave 1916. godine, ali osim materijalnih šteta nisu prouzrokovali gubitke u ljudstvu.

Tijekom 1917. godine naš je grad posebno teško izložen napadima iz zraka. Izbrojile smo sveukupno 18 zračnih napada u vremenskom razdoblju od mjeseca svibnja pa sve do mjeseca listopada. Pritom su izbačene 172 bombe. Učestala meta zračnih napada bilo je područje u blizini Poljoprivrednog instituta. Najvjerojatnije, kao što smo već spomenule, zbog blizine vojarnje jurišnih odreda. Iznenaduje nas podatak da su, osim vojno-strateških mjesta, bili napadnuti i civilni objekti i pritom je, nažalost, stradavalo i civilno pučanstvo. 14.8.1917.g. uslijed zračnog tlaka koji se stvorio eksplozijom bombe, usmrćen je jedan vojnik. Također, zbog nedovoljnih

⁹ U akciji su sudjelovala; tri torpedna čamca koja su i ušla u porečku luku, dva broda opremljena teškim topovima udaljena 15 milija. Druga su dva ratna broda trebala pružiti podršku torpednim čamcima te još dva broda koja su na udaljenost od 25 milija trebala pružiti logističku potporu u slučaju protunapada austrijskog zrakoplovstva i brodovlja.

¹⁰ Nazario Sauro je rođen u Kopru 1880.g. bio je naklonjen talijanskom iredentizmu. Nakon izbivanja rata napušta rodni grad i nastanjuje se u Veneciji. Kolovoza 1916. g. s podmornicom nasukao se na kvarnerski otočić Galijola gdje će ga austrijska vlast uhititi. Nakon vojnog procesa osuđen je na pogubljenje. Istarska enciklopedija, str. 895.

¹¹ Talijani su imali sljedeće gubitke: četiri smrtno stradalih, tri teško ranjena te jedanaest lakše ranjenih vojnika.

mjera opreza prilikom aktiviranja neeksplozivne bombe, desetogodišnji dječak pogođen je krhotinom u vrat te je preminuo uslijed dobivenih rana.

Posebno je dramatičan i tragičan bio događaj 2.10.1917.g. kada su oko dvanaest sati talijanski avioni pogodili kuću smještenu u starogradskoj jezgri, točnije kuću Benetta Deana u Decumanusu broj 285. U napadu su stradale majka i sedmogodišnja kći, dok su dvije osobe lakše ranjene.

Nad našim se nebom odvijala i prava zračna bitka. 2.9.1917.g. poručnik Drakulić je uzletio nad otok Sveti Nikola kako bi uzvratio vatru dvama avionima koji su u poslijepodnevnim satima na grad bacili 35 bombi i teško ranili jednog člana obalne barijere. Poručniku su dva aviona uzvratila mitraljezima, ali se poručnik vratio u bazu nepovrijeđen.

Iako se rat približavao kraju, zračni napadi u Poreču nisu jenjavali. U samo četiri napada bačeno je sveukupno 167 bombi. Od tih napada najžešći, ali i najtragičniji u sve četiri godine rata desio se 16.8.1918.g. kada je bačeno čak 100 bombi u blizini hangara i grada. Jedna od tih bombi pala je na kuću i usmrtila osam osoba, dok su tri osobe bile teže povrijeđene. Zadnji zračni napad bilježimo 15.9. 1918. g.

Rekvizicije

Provodom naređenja o rekviziciji različitih dobara zasigurno je dodatno opterećena i onako teška gospodarska situacija za stanovništvo poreštine. 17.9.1915. g. izvršena je prva rekvizicija i to bakra. Osim bakra preuzimalo se vino, sjeno, vuna, stoka, vozila, crkvena zvona i „viškovi“ živežnih namirnica. Zasigurno se dio potrepština upućivao vojnim obveznicima na ratište, ali kao što iz *Dnevnika* saznajemo, dio je odlazio najsiromašnijim i najpotrebnijim građanima Poreča.

Zaključak

Predznanje o Velikom ratu stekle smo samo iz udžbenika Povijesti za sedmi razred. Učile smo da se rat uglavnom odvijao na dalekim bojišnicama, da je bio rovovski i pozicijski i da uglavnom nije zahvatio prostor daleko od prve linije

ratovanja. Mislile smo, također, da su žrtve bili uglavnom vojnici. Naša se spoznaja, međutim, promijenila analizom *Dnevnika*.

Iznenadile smo se saznanjem da su tragične grozote rata zahvatile i naš grad. Učestala bombardiranja (ne samo vojnih ciljeva već i civilnih zgrada) prouzrokovalo je žrtve i kod civilnog stanovništva. Neimaština, glad, ogorčenost bile su svakodnevica za stanovništvo poreštine.

U našem malom gradu već za vrijeme trajanja rata nagovještavaju se buduća politička zbivanja koja će obilježiti poslijeratno razdoblje. Nakon ulaska Italije u rat na stranu Antante, prisutno je veliko nepovjerenje austrijske vlasti prema Talijanima austrijskog državljanstva. Kod Talijana koji su pobjegli u Italiju, ali ne samo kod takvih, zasigurno je postojala nada u realizaciji irendetističkih ciljeva. Kod Mate Vlašića „*simpatizera Srba*“, možda se nazire ideja političkog približavanja južnoslavenskih naroda, a kod represivnog austrijskog aparata osjeća se želja za održavanjem postojećeg stanja tj. za opstankom multinacionalne monarhije.

Prilikom pisanja eseja nismo se koristile dodatnom literaturom. Međutim, ono malo dodatne literature koje smo koristile i to objavljene od protivničke, dakle talijanske strane, otkriva nam novo bogatstvo podataka. Analizom hrvatskih, talijanskih i austrijskih povijesnih izvora i povijesne literature omogućilo bi stvaranje cjelovitijeg prikaza zbivanja za vrijeme trajanja velikog rata ne samo za istarski već i za širi geografski prostor.

Žao nam je što nismo imale više prostora da predočimo i ostale događaje koji su zabilježeni u *Dnevniku*. No, unatoč tomu, vjerujemo da smo našim skromnim radom oživjele tragične trenutke poretka XX. stoljeća koji su zahvatili Svijet i koji nisu, nažalost, mimoišli naš grad.

Bibliografija

DAPA 440

Ufficio storico della R. Marina: „*La marina militare italiana nella Grande guerra*” Vallecchi editore Firenze, 1936.g. str. 132,133.

Istarska Enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005. g.

www.wikipedia.org.